EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

LAUSUNTO

7.2.2024

Viite: Perustuslakivaliokunta torstai 08.02.2024 klo 10.00 / HE 63/2023 vp

EOAK/211/2024

Lausunto hallituksen esityksestä laiksi tuomioistuimien turvatarkastuksista annetun lain muuttamisesta

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoa yllä mainitusta hallituksen esityksestä.

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia siten, että turvatarkastustoimenpiteet voitaisiin kohdistaa myös muiden oikeushallinnon viranomaisten kuin tuomioistuimien asiakkaisiin silloin, kun näillä viranomaisilla on yhteinen sisäänkäynti tai yhteinen asiakaspalvelualue tuomioistuimen kanssa. Lisäksi ehdotetaan täsmennyksiä turvatarkastajan kelpoisuuteen, turvatarkastajaksi hyväksymiseen ja hyväksymisen peruuttamiseen sekä turvatarkastajana toimivan henkilön virkavastuuseen ja toimivaltaan.

Keskityn lausunnossani turvatarkastustoimenpiteiden käyttömahdollisuuden esitetyn laajentamisen hyväksyttävyyden, välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden arviointiin ottaen erityisesti huomioon ne erityispiirteet, joita tuomioistuinten turvatarkastuksiin liittyy lääkkeiden osalta.

Pyydettynä lausuntonani totean seuraavan.

1. Yhteiset toimitilat ongelmien aiheuttajana

Tuomioistuinlaitoksen riippumattomuuteen liittyvät näkökohdat on valtiovarainministeriössä valmistelluissa valtion toimitiloja koskevissa linjauksissa jätetty vähälle huomiolle, vaikka ne puoltaisivat sitä, etteivät esimerkiksi poliisi, syyttäjälaitos tai oikeusaputoimisto toimisi samassa rakennuksessa tuomioistuimen kanssa. Vallan kolmijaon ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ulkoisten tunnusmerkkien kannalta ei näytä hyvältä, että edellä mainitut toimijat vaikuttavat oikeustalon asiakkaan näkökulmasta kuuluvan yhteen. Oikeusasiamiehelle tehdyistä kanteluista ilmenee, etteivät tällaiset virheelliset mielikuvat ole harvinaisia.

Viittaan tältä osin apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen 16.8.2021 valtion toimitilastrategian luonnoksesta valtiovarainministeriölle antamaan lausuntoon EOAK/4542/2021, jossa on todettu muun ohella seuraavaa:

> ”Valtiota palkkansa saavat juristit kuten syyttäjät, tuomarit ja julkiset oikeusavustajat saattavat toki Senaatti-kiinteistöjen sivuillakin todetuin tavoin tehdä melko samanlaista työtä – joskus jopa saman konkreettisen jutun parissa. Juuri tästä syystä voi kuitenkin olla perusteltua olla sijoittamatta heitä samoihin työtiloihin. Edes saman tuomioistuinlinjan eri oikeusasteiden tuomareiden ja esittelijöiden ei nähdäkseni tulisi työskennellä samoissa tiloissa. Myöskään valvojan ja valvottavan ei ole sopivaa työskennellä liian lähellä toisiaan.
>
> - - - -
>
> Pidän vallan kolmijaon kannalta ongelmallisena, jos valtioneuvoston periaatepäätöksellä puututaan tuomioistuinten tosiasiallisiin toimintamahdollisuuksiin. Ilmeisesti strategiatyössä ei ole lainkaan pohdittu, onko strategian soveltamiselle muuhun vallan kolmijaon lohkoon kuin hallintoon asianmukaisia perusteita. Tuomioistuinten riippumattoman aseman turvaamisen kannalta olisi mielestäni varminta todeta, että strategiaa ei ole tarkoitettu sovellettavaksi tuomioistuimiin – eikä luonnollisestikaan myöskään eduskuntaan.”

Valtioneuvoston hyväksymän valtion toimitilastrategian tavoitteena on, että neljännes valtion henkilöstöstä työskentelisi virastojen ja laitosten yhteiskäyttötiloissa vuoteen 2030 mennessä. Erilliset sisäänkäynnit ja erilliset asiakaspalvelutilat olisivat mitä ilmeisemmin valitun strategian peruslinjausten vastaisia.

Kun valtion tilahallintoa koskevat linjaukset ovat ajamassa oikeudenkäyntien vastapuolia ja muita julkisia toimijoita yhteisiin toimitiloihin, on ymmärrettävää, että virastorakennukseen silloin kuljetaan yhdestä ulko-ovesta yhden turvatarkastuksen kautta siitä huolimatta, että esimerkiksi velkaneuvonnassa asiointiin ei liity samanlaisia turvallisuusuhkia kuin vaikkapa huumausaine- ja väkivaltarikosten käsittelyyn käräjäoikeudessa.

Käytännössä toimitilojen yhteisellä ulko-ovella tuskin voitaisiin toimia niin, että velkaneuvontaan tulevaa asiakasta ei tarkastettaisi, mutta rikosjutun istuntoon tuleva asiakas valikoitaisiin tarkastukseen. Mikään ei myöskään saisi estää velkaneuvonnan asiakasta omien asioidensa hoitamisen jälkeen hetken mielijohteesta pistäytymästä istuntosalissa seuraamassa julkista oikeudenkäyntiä.

Tuomioistuimen asiakkaita ei voitane erotella muista saman sisäänkäynnin kautta eri virastoihin tulevista asiakkaista. Lienee myös selvää, ettei henkilö, joka aikoo aiheuttaa häiriötä tuomioistuimessa, välttämättä kysyttäessä ilmoittaisi olevansa tulossa tuomioistuimeen. Käytännössä turvatarkastus siis mitä ilmeisemmin koskisi kaikkia taloon saapuvia kuten hallituksen esityksessä on todettukin nykytilan osalta. Perusoikeuksien suojan kannalta tämä ei olisi ongelmatonta, ja lakivaliokunta onkin perustellusti päätynyt pyytämään asiassa perustuslakivaliokunnan lausunnon.

Oikeudenkäynteihin liittyvät turvallisuusnäkökohdat ja -vaatimukset ovat olennaisesti toisenlaisia kuin tavanomaisessa virastoasioinnissa. Tämä ero vaikuttaa nähdäkseni keskeisesti kysymyksessä olevien perusoikeuksiin puuttuvien toimenpiteiden hyväksyttävyyden, välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden arviointiin. Ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 7 §:n henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta sekä 10 §:n yksityisyyden suojan kannalta erityisesti lääkkeisiin liittyen, ja toisaalta myös perustuslain 21 §:n mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta.

2. Tuomioistuinten turvatarkastusten erityispiirteitä

Tuomioistuinten turvatarkastuksissa käytetään samanlaisia laitteita ja menettelytapoja kuin esimerkiksi eduskunnan turvatarkastuksissa. Tuomioistuimissa kiinnitetään kuitenkin erityistä huomiota myös asiakkaan hallussa havaittuihin päihteisiin ja lääkkeisiin. Tuomioistuimen tiloihin tulevan asiakkaan hallussa olevat alkoholijuomat tai sellaiset lääkkeet ja muut valmisteet, joita voidaan käyttää päihtymistarkoituksessa, voidaan tuomioistuimissa noudatettavan tulkinnan mukaan voimassa olevien säännösten perusteella ottaa turvatarkastajien haltuun[1]. Tuomioistuimissa lähdetään siitä, että tällaisten aineiden käytöstä saattaa aiheutua päihtymykseen liittyvää häiriökäyttäytymistä ja siten vaaraa turvallisuudelle ja järjestykselle. Rajanvedot eivät kuitenkaan ole helppoja, koska vaikkapa käsidesiä, liimoja ja erilaisia liuottimia voidaan alkoholin, huumausaineiden ja PKV-lääkkeiden ohella käyttää päihtymistarkoituksessa.

[1] Helsingin käräjäoikeudessa on turvatarkastusten yhteydessä otettu säilöön lääkeaineita 306 kertaa vuonna 2021 ja 469 kertaa vuonna 2022. Huumausaineita tai niiden käyttövälineitä on havaittu turvatarkastuksessa 143 kertaa vuonna 2021 ja 166 kertaa vuonna 2022 (tiedot saatu asiassa EOAK/6357/2022). Huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita, joihin henkilöllä ei ole lääkärinmääräystä, ei luovuteta turvatarkastuksen jälkeen takaisin, vaan ne toimitetaan poliisille.

Helsingin käräjäoikeudessa 14.3.2019 vahvistetun turvatarkastussuunnitelman 5 kohdan mukaan turvatarkastuksessa pois otettaviin aineisiin kuuluvat muun muassa:

- alkoholijuomat

- tunnistamattomat epäilyttävät aineet

- huumausaineet

- huumaavat lääkkeet

- dopingaineet

Turvatarkastussuunnitelmassa dopingaineilla tarkoitettaneen aineita, jotka on lueteltu valtioneuvoston asetuksessa (705/2002) rikoslain 44 luvun 16 §:n 1 momentissa tarkoitetuista dopingaineista. Mainittu asetus on turvatarkastussuunnitelman liitteenä. Turvatarkastussuunnitelman liitteenä on myös lääkelaitoksen vahvistama luettelo PKV-valmisteista sekä huumausaineita ja psykotrooppisia aineita sisältävistä lääkevalmisteista. Turvatarkastussuunnitelman kohdassa 6 todetaan lääkkeistä seuraavaa:

> ”Turvatarkastuksessa tavatut, huumaaviksi luokiteltavat reseptilääkkeet, joille ei ole esittää reseptiä, takavarikoidaan. Hyvin pienet määrät huumaaviksi luokiteltavia aineita (esim. 1–2 käyttöannosta huumaaviksi luokiteltuja reseptilääkkeitä) voidaan takavarikoida myöhemmin poliisille luovutettavaksi, kuitenkin huomioiden, että erittäin voimakkaista PKV-lääkkeistä tulee ilmoittaa poliisille jo pienemmätkin määrät. Suuremmista määristä ja erityisen voimakkaista huumaavaksi luokiteltavista lääkkeistä ja lääkeaineista ollaan yhteydessä Helsingin poliisiin, ja sovitaan henkilön kiinniottamisesta istunnon päätyttyä.
>
> Turvatarkastuksessa tavatut huumaavaksi luokiteltavat reseptilääkkeet, joille asiakkaalta löytyy resepti, tai jotka voidaan muutoin osoittaa kuuluvan tarkastuksen kohteelle (esimerkiksi alkuperäispakkaus, josta käy ilmi kenelle lääkeaine on apteekista luovutettu), otetaan asioinnin ajaksi säilöön. Säilöön otetuista aineista ja esineistä tehdään asiakkaalle kuitti, jota vastaan asiakas voi oikeustalolta poistuessaan noutaa tavaransa vartijoilta.
>
> Pienet määrät (reseptin mukainen 1 kerta-annos) voidaan jättää asiakkaan haltuun. Suuremmat määrät otetaan säilöön ja asiakas voi tarvittaessa käydä kuittia vastaan noutamassa valvomosta lisäannoksen.
>
> Takavarikointi ei koske reseptivapaita itsehoitovalmisteita.”

Tiedossani ei ole, ovatko edellä todetut menettelytavat sellaisenaan käytössä muissakin tuomioistumissa kuin Helsingin käräjäoikeudessa. Turvatarkastuslain soveltamisen käytännön ulottuvuudet on joka tapauksessa syytä ottaa huomioon, koska tuomioistuinten turvatarkastuksissa ei välttämättä ole kysymys vain teknisen laitteen

vaivattomasta läpikulkemisesta, vaan myös yksilön perusoikeuksien suojan kannalta rankemmista toimenpiteistä, joita nyt kysymyksessä olevassa hallituksen esityksessä ei ole käsitelty.

3. Lääkkeitä koskeviin turvatarkastusmenettelyihin liittyvät perusoikeusnäkökohdat

3.1 Keskeiset perusoikeussäännökset ja niitä täydentävät säännökset

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 2/1999 vp). Perustuslakivaliokunta on hallituksen esityksestä antamassaan lausunnossa ja eräissä muissakin asiayhteyksissä katsonut turvatarkastuksen metallinpaljastinta tai muuta sellaista laitetta käyttäen vain vähäiseksi henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumiseksi ja perusoikeussuojan kannalta ongelmattomaksi järjestelyksi (PeVL 16/2004 vp s. 5 ja PeVM 3/2008 vp s. 4). Perustuslakivaliokunnan lausunnoissa ei kuitenkaan toistaiseksi ole arvioitu turvatarkastusten perusoikeusulottuvuuksia esimerkiksi lääkkeisiin ja terveystietoihin liittyvän yksityisyyden suojan kannalta.

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Terveystietojen salassa pidettävyydestä on säädetty viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 25 kohdassa.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (1 mom.). Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla (2 mom.).

Oikeudenkäynnin julkisuuden turvaamisen eräs lähtökohta on, että oikeutta olla läsnä ja seurata oikeudenkäynnin kulkua ei saa rajoittaa. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 14

§:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus olla läsnä asian julkisessa käsittelyssä, jollei mainitussa laissa tai muussa laissa toisin säädetä.

Nähdäkseni perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaiseen oikeuteen saada asiansa käsitellyksi ”asianmukaisesti” tuomioistuimessa kuuluu järjestyksen säilyminen ja siten oikeudenkäynnin häiriötön kulku tuomioistuimessa.

Asian arviointiin liittyy myös julkisen vallan velvollisuus huolehtia perustuslain 7 §:n 1 momentissa perusoikeutena suojatun henkilökohtaisen turvallisuuden toteutumisesta.

3.2 Turvatarkastuslain säännökset

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 5 §:ssä, jota ei ole ehdotettu muutettavaksi, säädetään turvatarkastustoimenpiteistä seuraavasti:

> Turvatarkastajalla on oikeus metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen tarkastaa tuomioistuimeen saapuva tai siellä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle tai jota voidaan käyttää omaisuuden vahingoittamiseen. Turvatarkastajalla on oikeus tarkastaa henkilön mukana olevat tavarat myös muulla tavoin. Jos on perusteltua aihetta epäillä, että henkilöllä on mukanaan edellä tarkoitettu esine tai aine, henkilö voidaan tarkastaa esineen tai aineen löytämiseksi.
>
> Turvatarkastajalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty esine tai aine, jota tarkoitetaan 1 momentissa tai jonka hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty.
>
> Pois otetut esineet ja aineet on luovutettava poliisille tai, jollei siihen ole lain mukaan estettä, palautettava tarkastetulle henkilölle takaisin hänen poistuessaan tuomioistuimesta.

Turvatarkastuslain 5 §:ssä säännellyssä turvatarkastuksessa tarkoituksena on etsiä vaarallisia esineitä ja aineita eikä kiellettyjä esineitä tai aineita. Turvatarkastusta ei turvatarkastuslain 5 §:n sanamuodon eikä esitöiden (LaVM 6/1999 vp, s. 4) mukaan suoriteta kiellettyjen aineiden etsimiseksi. Jos sellaisia kuitenkin havaitaan, nekin voidaan ottaa pois. Tiivistetysti voidaan siis todeta, että turvatarkastuksessa voidaan ottaa pois lääkkeitä ja muita aineita vain, jos

a) niillä voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle ja järjestykselle tai

b) jos niiden hallussapito kyseisen henkilön kohdalla on kiellettyä.

Turvatarkastuslakia 1990-luvun lopussa säädettäessä ei mitä ilmeisemmin ole osattu arvioida, millaisiksi turvatarkastuskäytännöt saattavat kehittyä alkoholin, lääkkeiden ja dopingaineiden osalta. Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella näyttäisi siltä, että alkoholijuomiin, lääkkeisiin ja huumausaineisiin liittyvät turvallisuusnäkökohdat eivät ainakaan nimenomaisesti ole nousseet lainvalmistelussa tai lain eduskuntakäsittelyssä esille. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE

3/1999 vp) mainitaan kielletyistä aineista esimerkkinä ainoastaan ”räjähdysaineet”. Lakia säädettäessä ei ole arvioitu lääkeaineiden tarkastamiseen liittyvän yksityisyyden (terveystietojen) suojan rajoittamisen välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta tuomioistuinten turvatarkastusten tavoitteiden saavuttamiseksi

Totean selvyyden vuoksi, että Helsingin käräjäoikeuden edellä siteeratussa turvatarkastussuunnitelmassa esineiden ja aineiden ottamista pois on virheellisesti kutsuttu takavarikoinniksi. Kysymys ei ole pakkokeinolaissa tai muuallakaan lainsäädännössä tarkoitetusta takavarikosta, jonka voimassa pitämisestä viime kädessä päättää tuomioistuin, vaan ainoastaan esineiden ja aineiden tilapäisestä haltuun ottamisesta, joka myöhemmin saattaa johtaa poliisin suorittamaan takavarikointiin.

Olen jo 11.5.2011 antamassani ratkaisussa (Dnro 4250/4/09) katsonut, että tuomioistuimeen tulevalta henkilöltä voidaan turvatarkastuksessa ottaa pois lääkkeet, joiden hallussapito on hänen kohdallaan kielletty, koska lain sanamuoto mahdollistaa sen. Tällöin on kuitenkin varmistettava, että yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia tietoja ei joudu ulkopuolisten tietoon. Käytännössä kysymys on siis sellaisista huumausaineiksi luettavista lääkkeistä, joihin henkilö ei ole saanut reseptiä.

Totesin edellä mainitussa ratkaisussani myös, että turvatarkastuslaki ei mahdollista henkilötietojen kysymistä. Henkilöllisyys voi kuitenkin paljastua lääkemääräystä koskevan tiedustelun kautta. Julkista oikeudenkäyntiä on lähtökohtaisesti voitava seurata anonyyminä. Pidin olennaisena, että jos henkilötieto tulee ilmi turvatarkastuksessa, tietoa ei anneta eikä se välity muille kuin turvatarkastajalle. Katsoin, että tällä edellytyksellä turvatarkastaja voi saada henkilöllisyystiedon ilman, että se olisi oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen johdosta kiellettyä.

Totesin ratkaisussani myös, että turvatarkastuksissa on kiinnitettävä huomiota tilaan, jossa tarkastus tehdään, ja varmistettava, että yksityisyyden suojaan piiriin kuuluvia tietoja ei tule sivullisten tietoon. Tuomioistuimen tilajärjestelyt tai niiden puutteet eivät riitä perusteeksi sille, että turvatarkastus tehdään tavalla, joka loukkaa perustuslaissa turvattua yksityiselämän suojaa.

Olen 22.12.2023 antamassani ratkaisussa EOAK/6357/2022 edellä todetun lisäksi uutena kysymyksenä arvioinut, voidaanko huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita, joihin henkilöllä on asianmukainen lääkemääräys, tai dopingaineita, joiden hallussapitoa omaan käyttöön ei ole kielletty, pitää turvatarkastuslaissa tarkoitettuina aineina, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle esimerkiksi sillä perusteella, että aineen väärinkäyttö saattaa aiheuttaa päihtymystä ja siihen liittyviä käytöshäiriöitä. Olen ratkaisussani todennut vastauksena kysymykseen lääkkeiden osalta seuraavaa:

”Tiedossani ei ole, kuinka usein laillisesti hallussa pidettyjen huumausaineiksi luettavien lääkkeiden väärinkäytöstä on käytännössä aiheutunut vaaraa tai järjestyshäiriöitä tuomioistuimissa. Tällä tiedolla olisi merkitystä arvioitaessa lääkeaineiden pois ottamisen välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta. En kuitenkaan usko, että tällaiset tapaukset voisivat olla kovin yleisiä.

Vaikka alkoholin tuominen oikeustaloon ei ole milloinkaan asiakkaan kannalta tarpeellista, lääkärin määräämien nyt kysymyksessä olevien lääkkeiden osalta tilanne voi olla toinen. Esimerkiksi monet suhteellisen yleisesti ahdistuksen hoitoon käytettävät lääkärin määräämät lääkkeet kuten bentsodiatsepiinit luetaan huumausaineiksi. Tällaiset lääkkeet on saatettu määrätä oikeustaloon saapuvalle asiakkaalle esimerkiksi käytettäväksi `tarvittaessa´ ahdistavissa tilanteissa, joita oikeudenkäynnitkin saattavat olla.

Jos henkilölle on määrätty edellä tarkoitettua lääkettä ja hänellä on oikeustaloon saavuttaessa mukana kyseistä lääkettä sisältävä pakkaus, turvatarkastaja olisi oikeutettu ottamaan pakkauksen säilöön oikeustalossa asioinnin ajaksi vain sillä perusteella, että se asiakkaan haltuun jätettynä voisi aiheuttaa turvatarkastuslain 5 §:ssä tarkoitetuin tavoin vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle. Käsitykseni mukaan laillisesti hallussa pidettyyn lääkepakkaukseen, vaikka siihen sisältyisikin väärinkäytettynä päihdepotentiaalia, ei ilman lain säännösten nimenomaista tukea voida kytkeä samanlaista olettamaa turvallisuudelle ja järjestykselle aiheutuvasta mahdollisesta vaarasta kuin tilanteeseen, jossa henkilö yrittää tuoda oikeustaloon alkoholijuomia. Lääkärin määräämällä tavalla käytettyinä puheena olevien lääkkeiden ei voida katsoa aiheuttavan vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle, eikä toisaalta voida myöskään yleisesti olettaa, että lääkkeitä käytettäisiin muulla kuin lääkärin määräämällä tavalla.

Turvatarkastukset oikeustaloissa ovat varsinkin istuntopäivien aamuina usein ruuhkaisia ja jo käytännön syistä toiminnan turvatarkastuslinjalla täytyy olla kaavamaista. Menettelyn tulee toistua samanlaisena kaikkien kohdalla. Tarkastettavan henkilön taustalle tai ulkonäölle ei voida antaa erityistä merkitystä eikä turvatarkastajien koulutus välttämättä riittäisikään yksilöllisiin riskianalyyseihin eri henkilöiden kohdalla. Turvatarkastajille annettava laaja harkintavalta saattaisi myös vaarantaa turvatarkastuskäytännön yhtenäisyyden. Henkilön ulkoisten ominaisuuksien perusteella valikoituvaa yksilöllistä toimintatapaa voitaisiin perustellusti pitää myös kiellettynä profilointina ja yhdenvertaisuuden loukkauksena.

Kun oikeustaloon saapuvan henkilön hallusta löytyy huumausaineiksi luettavia lääkkeitä, menettelyn turvatarkastuksessa tulee siten henkilöstä riippumatta olla kaikille sama. Tällöin myös menettelyn perusteiden tulee olla yleistettävissä. Mikäli henkilöllä on tällaiseen lääkkeeseen resepti, mielestäni lääkettä ei voida yleisesti olettaa käytettävän päihdyttämistarkoituksessa, jolloin sen ei myöskään voida yleisesti olettaa aiheuttavan vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle.

Edellä esitetyn perusteella katson, että puheena olevien laillisesti henkilön hallussa olevien lääkkeiden pois ottaminen ei ole turvatarkastuslain 5 §:n mukaista. Menettely ei ole lain tavoitteiden toteuttamiseksi välttämätöntä ja oikeasuhtaista perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaisella tavalla.

Totean lopuksi, että pidän ylipäänsä ongelmallisena, että turvatarkastuksessa joudutaan käytännössä tarkastelemaan kaikkien oikeustaloon saapuvien henkilöiden hallussa havaittuja mitä tahansa lääkkeitä sen selvittämiseksi, onko kysymys huumausaineiksi luettavista lääkkeistä. Näin toimittaessa yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia terveystietoja tulee joka tapauksessa turvatarkastajien ja mahdollisesti myös muiden sivullisten tietoon. Systemaattinen kaikkien asiakkaiden lääkkeisiin kohdistuva tarkastelu on yleisenä toimintamallina perusoikeuksien rajoitusedellytysten kannalta hyvin ongelmallinen.

- - - -

Olen jo edellä mainitussa aikaisemmassa ratkaisussani pitänyt varsin selvänä, että mahdollisuus päästä seuraamaan julkista oikeudenkäyntiä ei saa edellyttää alistumista yksityisyyden suojan piiriin kuuluvien lääkkeitä koskevien tietojen joutumiselle ulkopuolisten tietoon. Myös turvatarkastuslain 3 §:n vähimmän haitan periaate edellyttää, että tarvittavat lääkkeisiin liittyvät tiedustelut suoritetaan tavalla, jossa tarkastuksessa esille tulevat tiedot eivät joudu ulkopuolisten ihmisten tietoon.

Jotta oikeustaloon tulevien tarkastettavien henkilöiden yksityisyyden suoja tulee otetuksi riittävästi huomioon, tulee tarkastettavalta jo hallinnon palveluperiaatteen mukaisesti tiedustella ennen esimerkiksi havaittuja lääkkeitä koskevaa kyselemistä hänen halukkuuttaan keskustelun suorittamiseen erillisessä tilassa ja joka tapauksessa varmistua, etteivät ulkopuoliset henkilöt näe esimerkiksi tarkastettavan laukun sisältöä tai kuule yksityisyyden suojan piiriin kuuluvaa keskustelun sisältöä.

Totean lisäksi, että tuomioistuimen rakenteellisilla tilajärjestelyillä tai niiden puutteilla ei voida hyväksyttävästi perustella turvatarkastuksen suorittamista tavalla, joka loukkaa perustuslain 10 §:ssä turvattua yksityiselämän suojaa.”

4. Turvatarkastustoimenpiteiden hyväksyttävyys, välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus tavanomaisessa virastoasioinnissa

Olen lakivaliokunnalle jo antamissani lausunnoissa kiinnittänyt huomiota tuomioistumissa suoritettavien turvatarkastusten ongelmallisuuteen erityisesti lääkkeiden tarkastelun osalta. Ongelmat korostuvat entisestään, mikäli turvatarkastuksia ryhdytään suorittamaan myös esimerkiksi edunvalvonnan ja velkaneuvonnan asiakkaille. Tavanomaiseen virastoasiointiin ei liity sellaisia turvallisuusnäkökohtia ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen liittyviä näkökohtia, jotka toimenpiteiden hyväksyttävyyden, välttämättömyyden ja oikeasuhtaisuuden edellyttämällä

tavalla puoltaisivat yhtä tuntuvia perusoikeuksiin kajoavia turvatoimia kuin tuomioistuimissa.

Oikeushallinnon viranomaisiin kuuluvat hallituksen esityksessä mainittujen viranomaisten lisäksi esimerkiksi Tuomioistuinvirasto ja perusteilla olevaan Oikeushallinnon erityisviranomaiset -virastoon kuuluvat viranomaiset, joita ovat Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI), konkurssiasiamiehen toimisto, kuluttajariitalautakunta, lapsiasiavaltuutetun toimisto, oikeudenkäyntiavustajalautakunta, Onnettomuustutkintakeskus, tasa-arvovaltuutetun toimisto, tiedusteluvalvontavaltuutettu, tietosuojavaltuutetun toimisto, vanhusasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto.

> Turvatarkastuslain 2 §:n ehdotetun uuden 3 momentin mukaan turvatarkastuksessa voidaan tarkastaa myös ”muiden oikeushallinnon viranomaisten” kuin tuomioistuimen tiloihin saapuvat ja siellä olevat henkilöt, kun niillä on yhteinen sisäänkäynti tai asiakaspalvelutila. Hallituksen esityksen perusteluiden mukaan (s. 9) muilla oikeushallinnon viranomaisilla tarkoitettaisiin kuitenkin Syyttäjälaitosta, Ulosottolaitosta, valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiirin oikeusapu- ja edunvalvontatoimistoa sekä Rikosseuraamuslaitoksen rikosseuraamuskeskuksen yhdyskunta-seuraamustoimistoa.
>
> Mikäli lain soveltamisala on tarkoitus rajata vain mainittuihin viranomaisiin, totean, että tällaista rajausta ei voida tehdä vain säännöksen perusteluilla, vaan säännöstä on arvioitava sen sanamuodon mukaisesti, mikä kattaa kaikki oikeushallinnon nykyiset ja tulevat viranomaiset.

Lakiehdotuksen perimmäinen syy ei ole luonteeltaan oikeudellinen vaan taloudellinen. Tosiasiassa kysymys on säästöihin tähtäävän valtion toimitilastrategian tuottamasta ongelmasta. Mikäli tuomioistuimet saisivat toimia erillisissä toimitiloissa, ongelmaa ei olisi. Pidän hyvin kyseenalaisena, voiko valtion toimitilastrategian toteuttaminen muodostaa sellaista painavaa yhteiskunnallista intressiä, joka voisi olla hyväksyttävä perusoikeuksien rajoitusperuste.

Mielestäni turvatarkastusten hyväksyttävyyden tulisi nojautua kunkin yksittäisen viranomaisen aitoihin ja perusteltuihin turvallisuustarpeisiin. Sellaisia hallituksen esityksessä ei ole edes yritetty esittää.

Perusoikeusrajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja muutenkin suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Perusoikeuden rajoittaminen on sallittua vain, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin – tässä tapauksessa esimerkiksi asianmukaisin tilajärjestelyin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.

Mielestäni voidaan tuskin pitää välttämättömänä ja oikeasuhtaisena, että yhteisen virastotalon turvatarkastuksessa jouduttaisiin käytännössä tarkastelemaan kaikkien yhteiskäyttöiseen virastoon saapuvien henkilöiden

hallussa havaittuja mitä tahansa lääkkeitä sen selvittämiseksi, onko kysymys huumausaineiksi luettavista lääkkeistä ja lisäksi selvitettäisiin, onko henkilöllä niihin resepti. Näin toimittaessa yksityisyyden suojan piiriin kuuluvia terveystietoja tulisi joka tapauksessa turvatarkastajien ja mahdollisesti myös muiden sivullisten tietoon. Systemaattinen kaikkien asiakkaiden lääkkeisiin kohdistuva tarkastelu on yleisenä toimintamallina perusoikeuksien rajoitusedellytysten kannalta ylipäätänsä hyvin ongelmallinen, ja käytännön laajentaminen kaikkien muidenkin oikeushallinnon virastojen kuin tuomioistuinten asiakkaisiin olisi erityisen ongelmallista.

Eri virastojen yhteiskäyttöisiin tiloihin tähtäävä valtion toimitilastrategia ei ylipäätänsä sovellu itsenäisiin ja riippumattomiin tuomioistuimiin. Kysymys ei ole pelkästään tuomioistuinten valtiosääntöisestä erityisasemasta vaan myös siitä, että tuomioistuimien toiminta poikkeaa käytännössä monin tavoin tavanomaisten virastojen toiminnasta.

Normaalissa virastoasioinnissa päihteet eivät ole vastaava ongelma kuin tuomioistuimissa. Lievä päihtymys ei yleensä edes haittaa asioiden hoitamista virastossa. Tuomioistuimessa lieväkin havaittavissa oleva päihtymys herättää kuitenkin kysymyksen, mikä merkitys asialla on esimerkiksi pääkäsittelyssä kuultavan todistajan kertomuksen luotettavuuteen ja sitä kautta oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuteen.

Tavanomainen virastoasiointi poikkeaa yleensä myös kestoltaan ja luonteeltaan oikeuden istuntoihin osallistumisesta. Oikeuden istuntoon osallistutaan usein sakon uhalla. Kysymys ei ole siitä, että jokin asia pistäydytään vapaaehtoisesti ja vaivattomasti hoitamassa virastossa. Oikeuteen tullaan yleensä vähintään tunneiksi ja useimmiten vähintään aamu- tai iltapäiväksi. Tuomioistuinten toimintaan liittyvät turvallisuusnäkökohdat liittyvät erityisesti rikosasioiden käsittelyyn julkisissa istunnoissa. Tilanne ja ilmapiiri voivat oikeudenkäynneissä olla hyvinkin jännitteisiä toisin kuin normaalissa virastoasioinnissa.

Mielestäni tuomioistuinten lainkäyttötyön erityspiirteiden edellyttämien turvatarkastusten ulottaminen kaikkien muiden oikeushallinnon viranomaisten asiakkaisiin valtion toimitilastrategiasta johtuvista syistä ei ole hyväksyttävää eikä välttämätöntä ja oikeasuhtaista.

Totean, että oikeus turvatarkastusten suorittamiseen on voimassa olevassa lainsäädännössä kytketty tietyn viranomaisen tai elimen, kuten tuomioistuimen, poliisin tai eduskunnan välttämättömiin turvallisuustarpeisiin, eikä esimerkiksi siihen, millaisia taloudellisia näkökohtia kyseisten toimijoiden toimitilojen käyttöön liittyy. Aiemmasta perusoikeuksia suojaavasta lähestymistavasta ei tässäkään tapauksessa ole aihetta siirtyä muunlaisiin painotuksiin.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.